

Második világháborús történeti irodalom az NDK-ban

Délkelet-Európa országainak — elsősorban gazdasági, hadászati és politikai jelentőségük miatt — már eleve döntő szerepük volt a német imperializmus expanziós terveiben. Európa feletti egyeduralmát biztosító annexiók programjának középpontjában évtizedek óta fontos tényező volt ezeknek az országoknak az irányítása. Az NDK-ban az utóbbi években folytatott kutatások ezért helyezik előtérbe azokat a szándékokat, hadászati célkitűzéseket és taktikai módszereket, amelyek megvalósításával a német fasizmus Délkelet-Európa meghódítására tört.

A második világháború időszakának eseményeiről, egyrészt a német imperializmusnak a délkelet-európai országokkal szemben követett politikájáról, másrészt az ezekben az országokban történeletről több, a második világháború össz-történetével foglalkozó általános és összefoglaló ismertetés áll rendelkezésre.

A „Lehrbuch der deutschen Geschichte (Beiträge) — Deutschland von 1939 bis 1945”¹ 12. kötete tárgyalja a délkelet-európai államok bevonását a fasiszta blokkba, az 1941-ben Jugoszlávia és Görögország ellen elkövetett agressziót, a megszállás során követett politikát, valamint a fasizmus által elnyomott népek ellenállását.

A „Kleine Militärgeschichte” sorozatban megjelent „Der zweite Weltkrieg”² című könyv túlnyomóan hadtörténelmi szempontokból foglalkozik azzal az időszakkal, amely az egyes államok német katonai megszállásától és a délkelet-európai államok ellen elkövetett agresszióktól ezeknek az államoknak a felszabadításáért folyó küzdelemig tartott.

A délkelet-európai államok történelméhez számos adalékot tartalmaz az a négy kötet, amelyek jegyzőkönyvként közlik az NDK és Szovjetunió történész-bizottsága 1959 évi berlini, „Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg”³ témájával foglalkozó tudományos konferenciájának anyagát.

¹ W. Bleyer—K. Drechsler—G. Förster—G. Hess: Deutschland von 1939 bis 1945 (Deutschland während des zweiten Weltkrieges) [Németország 1939-től 1945-ig. Németország a második világháború idején]. Berlin 1970, 463.

² G. Förster—H. Helmert—H. Schnitter: Der zweite Weltkrieg. Militärhistorischer Abriss [A második világháború. Hadtörténelmi áttekintés]. Berlin 1972, 487.

³ Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg [A német imperializmus és a második világháború] I. kötet: A konferencia főreferátumai és dokumentumai, Berlin 1960, 344; II. kötet: Adalékok a „Die Vorbereitung des zweiten Weltkrieges durch den deutschen Imperialismus [A második világháború előkészítése a német imperializmus által] témához, Berlin 1961, 794; III. kötet: Adalékok a „Der deutsche Imperialismus während des zweiten Weltkrieges und seine militärische, wirtschaftliche und moralisch-politische Niederlage” [A német imperializmus a második világháború idején és katonai, gazdasági, és erkölcsi-politikai összeomlása] témához, Berlin 1962, 493. IV. kötet: Adalékok a „Die Innenpolitik und die Besatzungspolitik des deutschen Imperialismus und die antifaschistische Widerstandsbewegung in Deutsch-

Egyes forráspublikációk és dokumentumkötetek ugyancsak tartalmaznak újabb anyagot a német imperializmusnak Délkelet-Európával szemben folytatott általános politikájára kérdéséhez. A nürnbergi perek ítéleteire és dokumentációira vonatkozó publikációk sorozatában a „Fall 7”⁴ közli az Amerikai Egyesült Államok V. katonai törvényszékének ítéletét az úgynevezett tús-gyilkossági perben. Az ugyancsak a „Kleine Militärgeschichte” sorozatban megjelent „Der zweite Weltkrieg. Dokumente”⁵ c. kötet, amely terjedelmes szinkronoptikai áttekintést ad, számos olyan katonai és politikai vonatkozású dokumentumot közöl, amelyek egész Délkelet-Európára, vagy annak egyes országaira vonatkoznak. Az „Anatomie des Krieges”⁶ és az „Anatomie der Aggression”⁷ c. forráskiadványok eddig nagyrészt még nem publikált dokumentumokat közölnek arról a szerepről, amelyet a német monopolkapitalizmus játszott a második világháború előkészítésében és végrehajtásában, valamint a német fasiszta imperializmus háborús célkitűzéseinek megállapításában; számos új dokumentumot ismertetnek a német Délkelet-Európa politikáról, így a Reichsgruppe Industrie, a Mitteleuropäische Wirtschaftstage és a bécsi Südosteuropa-Gesellschaft iratanyagából is. Kizárólag a német imperializmusnak a második világháború idején a délkelet-európai államokkal szemben folytatott politikájával foglalkozik a „Griff nach Südosteuropa” c. forráskiadvány.⁸ A könyv 132 db eddig még nem közölt, különböző állományokból származó dokumentumot közöl, többek között a Reichsgruppe Industrie, annak Délkelet-Európa Bizottsága, az IG Farbenindustrie AG Délkelet-Európa Bizottsága és más konszernek iratait; megismertet a Közép-Európai Gazdasági Napok, a birodalmi gazdaságügyi és a birodalmi pénzügyminisztérium, valamint a Külügyi Hivatali állományából válogatott anyaggal, és végül a tús-gyilkossági perben (Fall 7) előterjesztett Wehrmacht-parancsnoksági dokumentumokkal.

Eddig ismeretlen, Délkelet-Európát is érintő okmányokat ismertettek K. Drechsler, H. Dress és G. Hass „Europapläne des deutschen Imperialismus im zweiten Weltkrieg”⁹ című forrásközleményükben Ugyanezt a problematikát

land und den besetzten Gebieten” [A német imperializmus külpolitikája és megszállási politikája, és az antifasiszta ellenállási mozgalom Németországban és a megszállott területeken] témához, Berlin 1961, 694.

⁴ Fall 7. Das Urteil im Geiselmordprozeß, gefällt am 19. Februar 1948 vom Militärgerichtshof V der Vereinigten Staaten von Amerika [7. sz. eset. Az Amerikai Egyesült Államok V. katonai törvényszékének 1948. február 19-i ítélete a tús-gyilkossági perben]. Kiadták M. Zöllner és K. Leszcynski. A bevezetést és a jugoszláviai, görögországi és albániai felszabadítási harc krónikáját M. Zöllner írta. Berlin 1965, 250.

⁵ Der zweite Weltkrieg. Dokumente [A második világháború. Dokumentumok]. Vál. és bev. G. Förster. O. Groehler. Berlin 1972, 587.

⁶ Anatomie des Krieges. Neue Dokumente über die Rolle des deutschen Monopolkapitals bei der Durchführung und Vorbereitung des zweiten Weltkrieges [A háború anatómiája. Újabb dokumentumok a német monopoltökének a második világháború előkészítésében és végrehajtásában vitt szerepéről]. Kiad. és bev. D. Eichholtz, W. Schumann. Berlin 1969, 524.

⁷ Anatomie der Aggression. Neue Dokumente zu den Kriegszielen des faschistischen deutschen Imperialismus im zweiten Weltkrieg [Az agresszió anatómiája. Új dokumentumok a fasiszta német imperializmus hadicéljairól a második világháborúban]. Kiad., bev. G. Hass, W. Schumann. Berlin 1972, 239.

⁸ Griff nach Südosteuropa. Neue Dokumente über die Politik des deutschen Imperialismus und Militarismus gegenüber Südosteuropa im zweiten Weltkrieg [Hódító törekvések Délkelet-Európában. Új dokumentumok a német imperializmus és militarizmus Délkelet-Európával szemben folytatott politikájáról a második világháborúban]. Kiad. és bev. W. Schumann. Berlin 1973.

⁹ K. Drechsler—H. Dress—G. Hass: Europapläne des deutschen Imperialismus im zweiten Weltkrieg [A német imperializmus Európa-tervei a második világháborúban]. Megjelent: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft (a továbbiakban ZfG), 1971. 7. sz. 916. és köv.

tárgyalja a szerzők egy másik munkája, „Der Platz Zentraleuropas in der Konzeption der Grossraumwirtschaft (Zum Problem der Kriegsziele des faschistischen deutschen Imperialismus in Europa 1939—1945)”.¹⁰ W. Schumann elsősorban a Reichsgruppe Industrie Délkelet-Európával kapcsolatos terveivel foglalkozik a „Die »Neuordnungs«-Pläne des faschistischen deutschen Imperialismus in Europa”¹¹ c. értekezésében.

Az NDK levéltáraiban a német—román kapcsolatokra vonatkozó irattalományról tájékoztat M. Hegemann¹² cikke, míg E. Kalbe¹³ a bolgár történelemre és a német—bolgár kapcsolatokra vonatkozó anyagra hívja fel a figyelmet.

I. Hadtörténelem

A német imperializmus messzetekintő terjeszkedési célkitűzései elsősorban azért vonták be a délkelet-európai országokat a második világháborús tervekbe, mert azokat, kedvező földrajzi fekvésük folytán, a Szovjetunió elleni hadjárat felvonulási részterületének tekintették. A tervezés, valamint az ebben a térségben folytatott harci cselekmények áttekintését szolgálják a bevezetésben már közölt művek.¹⁴

A délkelet-európai térségre vonatkozó hadtörténelmi kutatások sajátosan eltérő eredményei híven tükrözik a hitleri Németországnak az e térség egyes országaival fenntartott kapcsolatainak különböző formáit.

Egy alkotó kollektíva Jugoszlávia és Görögország 1941-ben történt lerohanását választotta hasonló című munkája tárgyául.¹⁵ Ebben részletesen feltárják, milyen szerepe volt e támadásoknak a Szovjetunió elleni agresszió előkészítésében. Jugoszlávia és Görögország meghódítása erősítette a hitleri Németország hadigazdasági potenciálját, és előnyösebb hadászati helyzetet biztosított a Szovjetunió elleni közvetlen támadáshoz.

E két ország legyőzése után kegyetlen megszálló-uralom kezdődött. N. Müller és M. Zöller „Die Okkupationsverbrechen der faschistischen Wehrmacht gegen-

¹⁰ Ugyanazoktól a szerzőktől: Der Platz Zentraleuropas in der Konzeption der Großraumwirtschaft (Zum Problem der Kriegsziele des faschistischen deutschen Imperialismus in Europa 1939—1945). [Közép-Európa helye a nagytérség-gazdálkodásban (A fasiszta német imperializmus európai háborús céljainak kérdéséhez 1939—1945)]. Megjelent: Bulletin des Arbeitskreises zweiter Weltkrieg [A második világháborúval foglalkozó munkaközösség közleményei] (a továbbiakban Bulletin zweiter Weltkrieg), 1970. 1—2. sz., 2. és köv.

¹¹ W. Schumann: Die „Neuordnungs“-Pläne des faschistischen deutschen Imperialismus in Europa [A fasiszta német imperializmus újjárendezési tervei Európában]. Megjelent: Bulletin zweiter Weltkrieg, 1971. 3—4. sz. 7. és köv.

¹² M. Hegemann: Bericht über die Quellenlage in den Archiven der DDR zur Geschichte der deutsch-rumänischen Beziehungen [Közlemény a német—román kapcsolatok történetére vonatkozólag az NDK levéltáraiban található forrásanyagról]. Megjelent: ZfG, 1957. 4. sz. 849. és köv.

¹³ E. Kalbe: Aktenbestände zur bulgarischen Geschichte und Geschichte der deutsch-bulgarischen Beziehungen in staatlichen Archiven der DDR [A bolgár történelemre és a német—bolgár kapcsolatok történetére vonatkozó okiratok az NDK állami levéltáraiban]. Megjelent: Jahrbuch für Geschichte der deutsch-slavischen Beziehungen und Geschichte Ost- und Mitteleuropas, Halle 1958, 2. sz. 396. és köv.

¹⁴ Vö. 1, 2, 3, 5—7. láb.

¹⁵ G. Förster—H. Helmert—H. Schnitter: Der Überfall Hitlerdeutschlands auf Jugoslawien und Griechenland im Frühjahr 1941 [A hitleri Németország támadása Jugoszlávia és Görögország ellen 1941 tavaszán]. Megjelent: Militärwesen, 1961. 3. sz. 358. és köv.

über der serbischen Bevölkerung im Herbst 1941" c. munkájukban újabb dokumentumokat mutatnak be.¹⁶ A Szovjetunió ellen bevetésre kerülő katonai alakulatok nagyrészeének távozása után a szerb területek egy különleges katonai parancsnok irányítása alá kerültek, aki a polgári hatóságokkal együttműködve gyakorolta a legfelső végrehajtó-hatalmat. Az ezután elkövetett bűntények megszervezésében vezető, aktív szerepet vitt ez a katonai parancsnok. V. Glišić „Der Terror und die Verbrechen des faschistischen Deutschland in Serbien 1941—1944" c. disszertációja komoly kutatómunka eredménye.¹⁷ A katonai parancsnokságoknak a bűntettek szervezésében és végrehajtásában vitt szerepe mellett vizsgálja a polgári megszálló hatóságok és azok készséges kiszolgálóinak közreműködését is. H. Fischer „Probleme des militärischen Einsatzes der faschistischen Wehrmacht im Kampf gegen die Partisanen" ¹⁸c. értekezésében a villámháborústratégia Moszkva előtt történt összeomlása következtében a háterszágban, a Szovjetunióban csakúgy, mint a délkelet-európai megszállt országokban fokozódó partizánháborúval foglalkozik. A fasiszta Wehrmacht arra kényszerült, hogy a partizánmozgalom leverésére bevetett jelentős erőn és anyagon túl új, eredménnyel kecsegtető harci módszereket dolgozzon ki és alkalmazzon. A Wehrmacht, az SS egységek és rendőri alakulatok ezt követően megkezdett partizánellenes harca szervez alkotá-eleme volt annak a fasiszta politikának, amely a Szovjetunió és a Balkán népeinek kiirtására irányult. De a német katonai egységek fokozott mértékű bevetése sem tudta a partizánmozgalom elterjedését megakadályozni. E. Kalbe is ezt bizonyítja „Die Politik der faschistischen deutschen Okkupationsmacht gegenüber der jugoslawischen Volksbefreiungsbewegung im sogenannten Unabhängigen Staat Kroatien 1942—43" ¹⁹c. dolgozatában.

A hitleri Németország katonapolitikája szempontjából Magyarországnak különleges jelentősége volt. A fasiszta uralom németországi hatalomra jutásának kezdetén Magyarország külpolitikai céljaiban, a közös szovjetellenesség folytán, Németországgal azonos platformra jutott. J. Borus „Die militär-geographische und kriegswirtschaftliche Bedeutung Ungarns für das faschistische Deutschland" ²⁰c. tanulmányában írja le, milyen szerepet szánt a hitleri Németország Magyarországnak. Németország különös fontosságot tulajdonított Magyarországnak, mert egyrészt kedvező földrajzi fekvése következtében alkalmas volt a Szovjetunió elleni felvonulásra, másrészt az összekötőkapocs szerepét töltötte be Német-

¹⁶ N. Müller—M. Zöller: Okkupationsverbrechen der faschistischen Wehrmacht gegenüber der serbischen Bevölkerung im Herbst 1941 [A megszálló fasiszta Wehrmacht bűnei a szerb lakosság ellen 1941 őszen]. Megjelent: Zeitschrift für Militärgeschichte (a továbbiakban ZMG), 1970. 6. sz. 704. és köv.

¹⁷ V. Glišić: Der Terror und die Verbrechen des faschistischen Deutschland in Serbien 1941—1944 [A fasiszta Németország rémuralma és bűnei Szerbiában 1941—1944]. Bölcs. értekezés. Humboldt-Universität Berlin, 1968. MS.

¹⁸ H. Fischer: Probleme des militärischen Einsatzes der faschistischen Wehrmacht im Kampf gegen Partisanen [A fasiszta Wehrmacht partizánok elleni katonai bevetésének problémái]. Megjelent: ZMG, 1968. 4. sz. 467. és köv.

¹⁹ E. Kalbe: Die Politik der faschistischen deutschen Okkupationsmacht gegenüber der jugoslawischen Volksbefreiungsbewegung im sogenannten Unabhängigen Staat Kroatien 1942/4 [A fasiszta német megszálló hatalomnak a jugoszláv népi felszabadítási mozgalommal szemben követett politikája az úgynevezett független horvát államban 1942/43]. Megjelent: Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas, Berlin 1969. 13/2. sz., 57. és köv.

²⁰ J. Borus: Die militärgeographische und kriegswirtschaftliche Bedeutung Ungarns für das faschistische Deutschland [Magyarország jelentősége a fasiszta Németország számára katonai-földrajzi és hadigazdálkodási szempontból]. Megjelent: Bulletin zweiter Weltkrieg, 1971. 3—4. sz. 45. és köv.

ország és a balkáni államok között. Ezen túlmenően, további hadviselés céljaira, Németország teljesen kimerítette Magyarország gazdasági teljesítőképességét. A magyar nehéz-, fegyver- és lőszeripar vállalatai elsősorban hadicélokra termeltek. „Ungarns Eintritt in den zweiten Weltkrieg” c. munkájában Ránki Gy. rávilágít a katonapolitikai aspektusokra is.²¹ Részletesen foglalkozik ugyanezzel a problematikával M. Horvath „Zur Militärpolitik des Horthy-Faschismus im zweiten Weltkrieg und zum Charakter des faschistischen deutsch-ungarischen Militärbündnisses” c. írásában.²² A szerző munkájával megerősíti azt a tényt, hogy külpolitikájával a Horthy-rezsim, Németországgal együttműködve, előkészítette a háborút azért, hogy részt kapjon a hadizsákmányból. Így a Szovjetunió elleni, 1941. június 27-i magyar hadüzenet egyenes következménye volt Magyarországnak, német részről támogatott, imperialista külpolitikájának. A német agressziós hadsereg részeként kényszerítették a magyar katonákat a háború folytatására, majd annak későbbi, bűnös szakaszában való részvételle.

A Vörös Hadsereg győzelmei, a fasiszta koalíció válságai és kezdődő bomlása, valamint a magyar fasizmus kritikus helyzete döntő fordulatot jelentettek a háborúban, és arra kényszerítették Németországot, hogy előkészítse Magyarország nyílt megszállását. Ezt, a fasiszta német hadsereg 1944. március 19-én bekövetkezett bevonulásáig tartó időszakot kutatja M. Korom „Die Krisenerscheinungen der faschistischen Koalition in Ungarn 1943 und Anfang 1944” c. munkájában.²³ Ugyancsak Magyarország német megszállásának előzményeivel foglalkozik R. Door.²⁴ Ez a szerző egy másik munkájában „Wesen und Besonderheiten des faschistischen deutschen Besatzungsregimes in Ungarn”²⁵ Németországnak az egyes megszállt és függő viszonyban álló délkelet-európai országokkal szemben tanúsított eltérő magatartásának megértéséhez ad segítséget.

Az NDK néhány hadtörténésze a fasiszta koalíció hadvezetésének kérdéseit tárgyalja. Ezek közül G. Förster és H. Otto „Zur Koalitionskriegsführung des deutschen Imperialismus im ersten und zweiten Weltkrieg”²⁶ c. munkája elméleti értékű, mert hozzájárul annak a történelmi törvényszerűségnek a bizonyításához, amely szerint „a német imperializmusnak két világháborúban kellett megatárolnia, hogy a rablőhadjáratra alakult koalíciókat elkerülhetetlenül felbomlasztják a mélyen gyökerező belső ellentmondások, és ezért nem sikerül szilárd, tartós és egységesen fellépő koalíciót alkotni”.

²¹ Gy. Ránki: Ungarns Eintritt in den zweiten Weltkrieg [Magyarország belépése a második világháborúba]. Megjelent: Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg, III. köt., 415. és köv.

²² M. Horváth: Zur Militärpolitik des Horthy-Faschismus im zweiten Weltkrieg und zum Charakter des faschistischen deutschen-ungarischen Militärbündnisses [A Horthy-fasizmus második világháborúban követett katonai politikájához és a német—magyar fasiszta katonai szövetség jellegéhez]. Megjelent uo. 439. és köv.

²³ M. Korom: Die Krisenerscheinungen der faschistischen Koalition in Ungarn 1943 und Anfang 1944 [A fasiszta koalíció magyarországi válságtünetei 1943-ban és 1944 elején]. Megjelent: uo. 547. és köv.

²⁴ R. Door: Zur Vorgeschichte der deutschen Besetzung Ungarns am 19. März 1944 [Magyarország 1944. március 19-i német megszállásának előtörténetéhez]. Megjelent: Jahrbuch für Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas, Berlin 1967, 10. sz., 107. és köv.

²⁵ Ua.: Wesen und Besonderheiten des faschistischen deutschen Besatzungsregimes in Ungarn [A magyarországi fasiszta német megszállási rezsim lényege és sajátosságai]. Megjelent: Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas, Berlin 1971. 15/2. sz., 37. és köv.

²⁶ G. Förster—H. Otto: Zur Koalitionskriegsführung des deutschen Imperialismus im ersten und zweiten Weltkrieg [A német imperializmus koalíciós hadvezetése az első és a második világháborúban]. Megjelent: Militärwesen 1963. 10. sz., 1612. és köv.

H. Helmert és H. Otto forráskiadványának „Zur Koalitionskriegführung Hitler-Deutschlands im zweiten Weltkrieg am Beispiel des Einsatzes der ungarischen 2. Armee”²⁷ a címe. A válogatás újból kiemeli, milyen szerepe volt Magyarországnak a fasiszták koalíciós szövetségében. Az ország uralkodó körei úgy vélték, Magyarország jelentős szerephez jut a Szovjetunió elleni fasiszta támadóháborúban, és miután részt vett a villámháborúban, gazdag zsákmányra tesz szert.

II. Politika- és diplomáciatörténelem

A második világháború kirobbantása után, mikor a német imperializmus egyre fokozódó mértékben tört a délkelet-európai államok leigázására, ezeknek az országoknak bizonyos körei a Balkán-antant évente megtartott konferenciáján, 1940 februárjában arról tárgyaltak, hogy semleges országok részvételével és a nyugati hatalmak befolyása alatt álló Balkán-blokk megalakításával igyekeznek ezt a veszélyt elkerülni, vagy legalább bizonyos ellenállást szervezni. E. Campus dolgozata „Der Balkanblock der Neutralen (September 1939—März 1940)”²⁸ rámutat, miért maradt ez a kísérlet teljesen eredménytelen a hitleri Németországból kiinduló, de a két tengelyhatalomra — Németországra és Olaszországra — egyaránt jellemző expanziós és agressziós politikával szemben.

A Szovjetunió megtámadásáig, 1941 nyaráig sikerült a német politikának a délkelet-európai országok zömét a fasiszta államok blokkjába besorakoztatni, azokat gazdaságilag és politikailag függő helyzetbe hozni, vagy katonailag megszállni, mint az Jugoszlávia és Görögország esetében történt. Hogy miként törik szét a fasiszta országok blokkja az orosz—német arcvonalon a Vörös Hadsereg csapásai alatt, és miként lépnek ki abból Románia, Bulgária és Magyarország, azt írja le „Der Zerfall des faschistischen Blocks im Ergebnis der militärischen Niederlagen des deutschen Imperialismus 1944”²⁹ c. értekezésében W. Izraeljan.

Szorosra fogott áttekintést ad C. Einhorn „Die volksfeindliche Politik des deutschen Faschismus gegenüber Bulgarien im zweiten Weltkrieg”³⁰ c. munkája erről a témáról. W. Bozinov tanulmánya „Der Kampf des bulgarischen Volkes gegen den Eintritt Bulgariens in den Dreimächtepakt und die verräterische Politik der bulgarischen Bourgeoisie in der Zeit des zweiten Weltkrieges”³¹ azt bizo-

²⁷ H. Helmert—H. Otto: Zur Koalitionskriegführung Hitler-Deutschlands im zweiten Weltkrieg am Beispiel des Einsatzes der ungarischen 2. Armee [A hitleri Németország koalíciós hadviselése a második világháborúban, amint azt a 2. magyar hadsereg bevetése példázza]. Megjelent: ZMG 1963. 3. sz., 320. és köv.

²⁸ E. Campus: Der Balkanblock der Neutralen (September 1939 — März 1940) [A semleges Balkán-blokkja (1939 szeptember—1940 március)]. Megjelent: Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, 1956/57, 1. sz., 16. és köv.

²⁹ W. Izraeljan: Der Zerfall des faschistischen Blocks im Ergebnis der militärischen Niederlagen des deutschen Imperialismus 1944 [A fasiszta blokk széthullása a német imperializmus 1944. évi katonai vereségei következtében]. Megjelent: Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg, III. köt., 391. és köv.

³⁰ C. Einhorn: Die volksfeindliche Politik des deutschen Faschismus gegenüber Bulgarien im zweiten Weltkrieg [A német fasizmus népellenes politikája Bulgáriával szemben a második világháborúban]. Megjelent: Deutsche Außenpolitik, 1960. 4. sz., 440. és köv.

³¹ W. Bozinov: Der Kampf des bulgarischen Volkes gegen den Eintritt Bulgariens in den Dreimächtepakt und die verräterische Politik der bulgarischen Bourgeoisie in der Zeit des zweiten Weltkrieges [A bolgár nép harca Bulgáriának a háromhatalmi paktumhoz való csatlakozása ellen és a bolgár burzsoázia áruló politikája a második világháború idején]. Megjelent: Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg, III. köt., 407. és köv.

nyítja, hogy a tömegek ellenállása miatt a bolgár uralkodó osztály csak 1941 márciusában csatlakozhatott a háromhatalmi egyezményhez, és miként törekedett a Szovjetunió kormánya, hogy eltérítse Bulgáriát a hitleri Németországgal kötendő szövetségtől. T. Wlachoff „Die politische und wirtschaftliche Orientierung Bulgariens auf das imperialistische Deutschland”³² tematikájával foglalkozó, részben történelmi visszapillantású cikke arról számol be, hogyan igazodott a bolgár burzsoázia politikája a hitleri uralomhoz. W. Franz „Die Entwicklung der deutschen Bulgarienforschung im Faschismus und in Westdeutschland, sowie ihr Geschichtsbild zur neuen und neuesten bulgarischen Geschichte”³³ c. disszertációjának egyik fejezetében foglalkozik a fasiszta diktatúrában élő, és annak világhódító terveit szolgáló Bulgáriára vonatkozó kutatások eredményeivel. A német imperializmus Bulgáriával kapcsolatos politikájából kiindulva tér rá azokra a kutatásokra, melyeknek tárgya a fasiszta Délkelet-Európa és Bulgária, elsősorban a Bulgária újabb történelmével összefüggő német elképzelésekre vet fényt.

A Jugoszláviával szemben folytatott német politikát tárgyalja S. Beer, „Die Jugoslawienpolitik des faschistischen deutschen Imperialismus in der Zeit von 1935 bis zum 6. April 1941”³⁴ c. értekezése. Beer előbb Jugoszláviának a németek „Neuordnung”-jában betöltött szerepét vizsgálja, majd ezt követően a németek politikáját a világháború előestéjéig; így pl. részletesen kitér rá, milyen következményekkel járt a müncheni egyezmény Jugoszláviára. Abban a részben, amely a német külpolitika 1941. március 27-ig terjedő időszakát elemzi, Beer többek között ír arról az ellentétről, amelyet az a kérdés váltott ki a tengelyhatalmak között, hogy melyiküket illeti a főhatalom Jugoszláviában. Végezetül ismerteti a Jugoszláviát ért fasiszta támadást, kiindulva a német—jugoszláv kapcsolatból, amint az a jugoszláviai államesíny után alakult. Ennek az időszaknak a problematikájával foglalkozik M. Zöllner „Über die Politik des imperialistischen Deutschland gegenüber Jugoslawien bis zum 6. April 1941”³⁵ c. tanulmánya. Kiindulópontja S. Dimitrijevič másutt tárgyalásra kerülő könyvének megjelenése. Zöllner főként a német politika gazdasági aspektusait helyezi előtérbe.

E. Campus „Die Hitlerfaschistische Infiltration Rumäniens 1939—1940”³⁶ c. írásában a romániai különböző fasiszta szervezeteknek — köztük a NSDAP külföldi szervezetének, valamint a bukaresti német követségnek az 1939 évi német—román szerződés megkötése utáni időszakban folytatott — fokozott tevékenységéről számol be. Az 1940—41 évek német—román kapcsolataira vonatko-

³² T. Wlachoff: Die politische und wirtschaftliche Orientierung Bulgariens auf das imperialistische Deutschland [Bulgária politikai és gazdasági orientációja az imperialista Németország felé]. Megjelent: uo. II. köt., 521. és köv.

³³ W. Franz: Die Entwicklung der deutschen Bulgarienforschung im Faschismus und in Westdeutschland, sowie ihr Geschichtsbild zur neuen und neuesten bulgarischen Geschichte [A Bulgáriára vonatkozó német kutatások fejlődése a faszizmusban és Nyugatnémetországban, valamint az új, ill. legújabb bolgár történelemre vonatkozó elképzelések]. Bölcs. disszertáció. Leipzig, Karl-Marx-Universität, 1964, 274 és 102 MS.

³⁴ S. Beer: Die Jugoslawienpolitik des faschistischen deutschen Imperialismus in der Zeit von 1935 bis zum 6. April 1941. [A fasiszta német imperializmus Jugoszláviával kapcsolatos politikája az 1935-től 1941. április 6-ig terjedő időszakban]. Bölcs. disszertáció, Leipzig, Karl-Marx-Universität, 1968, 355 MS.

³⁵ M. Zöllner: Über die Politik des imperialistischen Deutschland gegenüber Jugoslawien bis zum 6. April 1941. Zum Erscheinen eines Buches von Sergije Dimitrijevič [Az imperialista Németország politikája Jugoszláviával szemben 1941. április 6-ig. Sergije Dimitrijevič könyvének megjelenéséhez]. Megjelent: Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte (a továbbiakban JfW), IV. köt. 291 és köv.

³⁶ E. Campus: Die hitlerfaschistische Infiltration Rumäniens 1939—1940. [A Hitlerfaszizmus beszivárgása Romániába 1939—1940]. Megjelent: ZfG, 1957. 2. sz., 213. és köv.

zólóg M. Hegemann folytatott széleskörű kutatást. „Das Diktat von Wien (1940) und seine Bedeutung für die Umwandlung Rumäniens in eine militärische Aggressionsbasis Hitlerdeutschlands”³⁷ c. értekezésében, a Romániában létrehozott fasiszta uralomból kiindulva, különböző szempontok figyelembe vételével részletesen tárgyalja az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés előzményeit és a magyar—román határ kitűzésének kérdését. Vizsgálja, miként reagáltak erre az eseményre a különböző romániai társadalmi osztályok és rétegek, és tárgyalja a fasiszta katonai diktatúra bevezetését Romániában. Ugyanehhez a kérdéshez kapcsolódó két további munkája jelent meg e szerzőnek: „Die ungarisch—rumänische Grenze und die Politik des deutschen Imperialismus im Jahre 1940”³⁸ és „Die ungarisch—rumänischen Verhandlungen von 1940 im Schatten der deutschfaschistischen Balkanpolitik”³⁹. A Jugoszlávia és a Szovjetunió elleni hadjárat szempontjából Románia fontos felvonulási terület volt a német imperializmus számára. A német csapatok bevonulását gondosan készítették elő. Erről ír H. „Einige Dokumente zur »Deutschen Heeresmission in Rumänien« (1940—41)”⁴⁰ c. tanulmányában. „Die »Deutsche Volksgruppe in Rumänien« — eine Fünfte Kolonne des deutschen Imperialismus in Südosteuropa”⁴¹ c. munkájában azt tárgyalja, miként készítették elő belülről Romániát a német fasizmus terjeszkedésére. „Versuche zur Rehabilitierung der Nazidiplomatie in der westdeutschen Geschichtsschreibung. Zur Frage der Auslieferung polnischer Flüchtlinge an Hitlerdeutschland durch faschistische rumänische Staatsbehörden in den Jahren 1940—41”⁴² c. munkája érdekes anyagot nyújt a nyugatnémet történészekkel, főleg A. Hillgruber-rel fennálló vitához.

A Magyarországgal kapcsolatos publikációk két súlypontra vonatkoznak: egyik a német—magyar kapcsolatok a második világháború kitörésétől Magyarországnak a Szovjetunió elleni háborúba történt belépéséig, a másik az ország megszállása a német haderő által 1944-ben. Magyarországgal céljait és törekvéseit

³⁷ M. Hegemann: Das Diktat von Wien (1940) und seine Bedeutung für die Umwandlung Rumäniens in eine militärische Aggressionsbasis Hitlerdeutschlands [A bécsi döntés (1940) és jelentősége Romániának a hitleri Németország agressziós katonai támaszpontjává alakulásában]. Böles. disszertáció, Leipzig, Karl-Marx-Universität, 1960. 373 MS.

³⁸ Ua.: Die ungarisch-rumänische Grenze und die Politik des deutschen Imperialismus im Jahre 1940 [A magyar—román határ és a német imperializmus politikája 1940-ben]. Megjelent: Jahrbuch der Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas, IX. köt., Berlin 1966, 55. és köv.

³⁹ Ua.: Die ungarisch—rumänischen Verhandlungen von 1940 im Schatten der deutschfaschistischen Balkanpolitik [A magyar—román tárgyalások 1940-ben, a német-fasiszta Balkanpolitika árnyékában]. Megjelent: Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, Beiträge zur Entwicklung der Balkanzivilisation, 1966, 3. sz. 453. és köv.

⁴⁰ Ua.: Einige Dokumente zur „Deutschen Heeresmission in Rumänien” (1940/41) [Néhány dokumentum a „Német katonai misszió Romániában” témához (1940/41)]. Megjelent: Jahrbuch für Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas, V. köt., Berlin 1961, 315. és köv.

⁴¹ Ua.: Die „Deutsche Volksgruppe in Rumänien” — eine fünfte Kolonne des deutschen Imperialismus in Südosteuropa [A „Német népcsoport Romániában” — a német imperializmus ötödik hadoszlopa Délkelet-Európában]. Megjelent: uo., IV. köt., Berlin 1960, 371. és köv.

⁴² Ua.: Versuche zur Rehabilitierung der Nazidiplomatie in der westdeutschen Geschichtsschreibung. Zur Frage der Auslieferung polnischer Flüchtlinge an Hitlerdeutschland durch faschistische rumänische Staatsbehörden in den Jahren 1940/41 [A nyugatnémet történetírás kísérletei a náci diplomácia rehabilitálására. A román fasiszta állami hatóságok által 1940/41-ben a hitleri Németországnak kiszolgáltató lengyel menekültek kérdéséhez]. Megjelent: Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg, IV. köt., 89. és köv.

G. Juhász világítja meg „Zu einigen Fragen der Aussenpolitik Ungarns von 1939 bis 1941”⁴³ c. írása. A Teleki- és Bárdossy-kormányoknak a Hitler-klikk oldalán megtett és a Szovjetunió ellen 1941. június 27-én megindított háborúhoz vezető út hátterét és annak egyes szakaszait vizsgálja G. Ránki „Ungars Eintritt in den zweiten Weltkrieg”⁴⁴ c. munkája.

Eredményekben gazdag kutatómunka az alapja R. Door értekezésének, melynek témája „Die Politik des faschistischen Deutschlands gegenüber Ungarn 1943—44”⁴⁵ Door előljáróban Magyarország útját vizsgálja a hitleri Németország oldalán, majd az országnak a német háborús politikába történt bevonását tárgyalja. Ezután részletesen elemzi azokat az okokat, amelyek miatt a Hitler-rezsim megváltoztatta politikáját a német hadsereg által meg nem szállt Magyarországgal szemben. Bőségesen foglalkozik a magyarországi megszálló-uralommal, valamint a magyar népnek a megszálló erőkkel és a magyar fasisztákkal szemben tanúsított ellenállásával. A szerző megvilágítja a magyarországi belső politikai változásokat is, amelyeket a német megszállás és a német—oroszcsonvonal eseményei váltottak ki. Az e tárgykörben végzett kutatásainak eredményeit Door néhány különálló munkájában publikálta.⁴⁶

III. Gazdaságtörténet

A német imperializmus Délkelet-Európával és annak egyes országaival folytatott gazdasági és külkereskedelmi politikájának dokumentált anyaga a már a bevezetésben említett „Anatomie des Krieges”, „Anatomie der Aggression” és „Griff nach Südosteuropa” c. művekben található. „Geschichte der deutschen Kriegswirtschaft”⁴⁷ c. munkájának I. kötetében D. Eichholtz részletesen vizsgálja, milyen szerepük volt a délkelet-európai országoknak a második világháború kezdeti szakaszában a német iparban, és milyen helyet foglaltak el azok a német fasiszmus „Neuordnung” terveiben.

Néhány speciális munka foglalkozik az IG Farbenindustrie AG terveivel, hogy miként akart ez a vállalat a délkelet-európai térségbe behatolni és a lábát az

⁴³ Gy. Juhász: Zu einigen Fragen der Außenpolitik Ungarns von 1939 bis 1941 [Magyarország 1939/41. évi külpolitikájának néhány kérdéséhez]. Megjelent: Bulletin zweiter Weltkrieg. 1963. 2. sz., 2. és köv.

⁴⁴ Gy. Ránki: Ungarns Eintritt in den zweiten Weltkrieg [Magyarország belépése a második világháborúba]. Megjelent: Bulletin zweiter Weltkrieg. 1963. 2. sz., 415. és köv.

⁴⁵ R. Door: Die Politik des faschistischen Deutschlands gegenüber Ungarn 1943/44 [A fasiszta Németország Magyarországgal szemben folytatott politikája 1943/44]. Bölcsh. diszsertáció, Leipzig, Karl-Marx-Universität, 1967, 361 MS.

⁴⁶ Ua.: Zur Vorgeschichte der deutschen Besetzung Ungarns am 19. März 1944 [Magyarország 1944. március 19-i német megszállásának előtörténete]. Megjelent: Jahrbuch für Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas, X. köt. Berlin 1967, 107. s köv.; Ua.: Der Weg von Horthy zu Szálasi vor dem Hintergrund der deutsch-faschistischen Ungarnpolitik (Sommer/Herbst 1944) [Horthytól Szálasiig — a német fasiszta magyarországi politika háttere előtt (1944 nyár/ősz)]. Megjelent: uo. XII. köt. Berlin 1968, 193. és köv.; Ua.: Wesen und Besonderheiten des faschistischen deutschen Besatzungsregimes in Ungarn [A magyarországi fasiszta német megszálló rezsim lényege és sajátosságai]. Megjelent: Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas, Berlin 1971, XV/2 köt., 37. és köv.; Ua.: Zu einem Aspekt der Ungarnpolitik des faschistischen Deutschlands [A fasiszta Németország magyarországi politikájának egyik aspektusáról]. Megjelent: Bulletin zweiter Weltkrieg, 1971. 3—4. sz., 64. és köv.

⁴⁷ D. Eichholtz: Geschichte der deutschen Kriegswirtschaft 1939—1945 [A német hadigazdálkodás története 1939—1945]. I. köt.: 1939—1941. Berlin 1969, 408.

ottani országokban megvetni. H. Radant „Berichte der Volkswirtschaftlichen Abteilung der IG Farbenindustrie AG über Südosteuropa”⁴⁸ c. írásában az egyes országokkal kapcsolatos terjedelmes, erre vonatkozó összeállításokat közöl, tájékoztatást ad bizonyos ipari konsernekről és bankokról, valamint az IG-t különösen érdeklő gazdasági ágazatokról és azok tőkéinek összefonódásáról. Egy másik munkájában „Die IG Farbenindustrie AG und Südosteuropa 1938 bis zum Ende des zweiten Weltkrieges”⁴⁹ R. kimutatja, hogy a müncheni egyezmény megkötése után az IG fokozott mértékben fordult Délkelet-Európa felé, és tájékoztat az IG 1938-ban megalakult Délkelet-Európa Bizottságának alapításáról, összetételéről és tevékenységéről.

Az IG tevékenységével foglalkozik J. Schmelzer kis írása is, melynek címe „Unternehmen »Südost«. Südosteuropapläne der IG-Farben”⁵⁰ A szerző a Wolfen állami tulajdonban lévő filmgyár üzemi irattárának dokumentum-anyaga alapján tárgyalja az IG konzern urainak a fasiszta „Neuordnung”-gal és a kialakítandó „nagyter-gazdaság”-gal kapcsolatos terveit és ismerteti az IG néhány vezetőjének tevékenységét. A Délkelet-Európára vonatkozó terveket megemlíti Sch. egy későbbi írásában is, melynek címe „Europa-Patent. Das IG-Farben-Projekt zur Neuordnung Europas”⁵¹

„Deutsch-ungarische Aussenhandelsbeziehungen im Dienste der faschistischen Aggressionspolitik 1933 bis 1944”⁵² c. tanulmányában J. Tihanyi leírja, miként sikerült a német iparnak a külkereskedelem révén fokozódó mértékben növelnie a magyar gazdasági életre és ezzel a politikai döntésekre gyakorolt befolyását. Ugyanezt a kérdést tárgyalja „Das ungarische Wirtschaftsleben im Dienste der deutschen Kriegswirtschaft zur Zeit des zweiten Weltkrieges”⁵³ c. tanulmányában G. Ránki.

IV. Az ellenállási harc története

A Délkelet-Európa második világháború alatti történetével foglalkozó NDK-történetírás és az NDK-ban kiadott művek között kimagasló helyet foglalnak el azok a művek, amelyek e népeknek a fasiszta német imperializmus ellen folytatott felszabadítási harcaival foglalkoznak.

⁴⁸ H. Radandt: Berichte der Volkswirtschaftlichen Abteilung der IG Farbenindustrie AG über Südosteuropa [Az IG Farbenindustrie Rt közgazdasági osztályának Délkelet-Európára vonatkozó jelentései]. Megjelent: JfW. 1966. IV. köt., 289. és köv.

⁴⁹ Úa.: Die IG Farbenindustrie AG und Südosteuropa 1938 bis zum Ende des zweiten Weltkrieges [Az IG Farbenindustrie Rt és Délkelet-Európa 1938-tól a második világháború végéig]. Megjelent: uo., 1967. I. köt., 77. és köv.

⁵⁰ J. Schmelzer: Unternehmen „Südost”. Südosteuropapläne der IG Farben [Az IG Farben Délkelet-Európa tervei]. Wolfen 1967, 52.

⁵¹ Úa.: Europa-Patent. Das IG-Farben-Projekt zur Neuordnung Europas [Európa-patens. Az IG-Farben tervezete Európa újjarendezésére]. Wolfen 1967. 24.

⁵² J. Tihanyi: Deutsch-ungarische Außenhandelsbeziehungen im Dienste der faschistischen Aggressionspolitik 1933 bis 1944 [A német—magyar külkereskedelmi kapcsolatok a fasiszta agressziós politika szolgálatában 1933—1944]. Megjelent: JfW. 1972, I. köt., 65. és köv.

⁵³ Gy. Ránki: Das ungarische Wirtschaftsleben im Dienste der deutschen Kriegswirtschaft zur Zeit des zweiten Weltkrieges [A magyar gazdasági élet a német hadigazdálkodás szolgálatában a második világháború idején]. Megjelent: Probleme der Geschichte des zweiten Weltkrieges. Referate und Diskussion zum Thema: Die wichtigsten Richtungen der reaktionären Geschichtsschreibung über den zweiten Weltkrieg [A második világháború problémái. A második világháborúval foglalkozó reakciós történetírás főbb irányzatai c. téma referátumai és vitája]. Berlin 1958.

Az e témakörrel foglalkozó kutatói munka két szempontra irányul: egyfelől bizonyítja, hogy a német imperializmus a második világháborúban törvényszerűen összeomlott, másfelől a délkelet-európai népek népi demokratikus forradalmainak történelmi szükségszerűségét vizsgálja, amelyek a német agresszor és megszálló, valamint a hazai reakció elleni harcok logikus következményei voltak.

Az ellenállásra vonatkozó kutatások anyaga országonként vizsgálja ezt a kérdést. Délkelet-Európa teljes térségére vonatkozóan E. Kalbe, H. Kühnrich és L. Einicke adnak komplex ismertetést.

E. Kalbe „Das Hinüberwachsen des antifaschistischen Widerstandskampfes in die volksdemokratische Revolution während des zweiten Weltkrieges. Ein evolutionsgeschichtlicher Vergleich”⁵⁴ c. értekezésében a délkelet-európai népeknek a német imperializmus és annak szövetségei ellen vívott antifasiszta felszabadítási harcaival foglalkozik. Figyelemmel a Szovjetuniónak a második világháborúban tanúsított következetes antifasiszta háborús politikájára, amely a fasizmus szétzúzásával szabadabbá tette a népek útját a békéhez, demokráciához és a szocializmushoz, megvilágítja azoknak az erőfeszítéseknek a jelentőségét, amelyekkel a felszabadítási harcokat vezető forradalmi harci pártok, valamint maguk a felszabadított népek járultak hozzá az új társadalmi rend megvalósításához. Kalbe kutatási eredményei alapján világosan megcáfolja az imperialista történetírás téziséét, amely szerint a Szovjetunió exportálja a forradalmat. Ugyanezzel a tematikával foglalkozik a szerzőnek több tudományos munkája.⁵⁵

H. Kühnrich „Der Partisanenkrieg in Europa 1939—45”⁵⁶ c. könyvének fő témái: a népek antifasiszta ellenállási harcainak nemzetközi feltételei, a partizánharcok szerepe a fasizmus leverésében, a népek ellenállásának jelentősége a Hitler-ellenes koalíció megszilárdításában, a Vörös Hadsereg győzelmei és az antifasiszta népi felszabadítási harcok lendületes kibontakozása közötti összefüggés, az ellenállási harcok kihatásai a háború jellegére és végül, az egyes országok fejlődése a háború utáni időkben. Egy tanulmányában⁵⁷ ugyancsak a partizánmozgalomnak a második világháború utolsó éveiben bekövetkezett fellendülését vizsgálja a szerző.

⁵⁴ E. Kalbe: *Das Hinüberwachsen des antifaschistischen Widerstandskampfes in die volksdemokratische Revolution während des zweiten Weltkrieges. Ein revolutionsgeschichtlicher Vergleich* [Az antifasiszta ellenállási harc átnövése a népi demokratikus forradalomba a második világháború idején. Forradalomtörténeti egybevetés]. B. disszertáció, Leipzig, Karl-Marx-Universität, 1971, 281 MS.

⁵⁵ *Ua.*: *Der Übergang zur volksdemokratischen Revolution in den Ländern Südosteuropas* [Átmenet a népi demokratikus forradalomba Délkelet-Európa országaiban]. Megjelent: *Studien über die Revolution*, kiad.: M. Kossok, Berlin 1969, 419. és köv.: *Ua.*: *Antifaschistische Résistance und volksdemokratische Revolution in den Ländern Südosteuropas* [Antifasiszta ellenállás és népi demokratikus forradalom Délkelet-Európa országaiban]. Megjelent: *Jahrbuch für Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas*. X. köt., Berlin 1967, 35. és köv.; *Ua.*: *Wesen und Struktur der Volksfrontbewegung während des zweiten Weltkrieges in Südosteuropa* [A népfront-mozgalom lényege és struktúrája Délkelet-Európában a második világháború idején]. Megjelent: *Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe*. 15. évf. (1968), 433. és köv.; *Ua.*—G. Fuchs—E. Seeber: *Die volksdemokratische Revolution in den Ländern Ost- und Südosteuropas* [A népi demokratikus forradalom Kelet- és Délkelet-Európa országaiban]. Megjelent: *ZfG* külön száma: „Evolution und Revolution in der Weltgeschichte” [Evolúció és forradalom a világtörténelemben]. 1966, 174. és köv.

⁵⁶ H. Kühnrich: *Der Partisanenkrieg in Europa 1939—1945* [A partizánháború Európában 1939—1945]. 2. átd. és bőv. kiad., Berlin 1968, 755.

⁵⁷ *Ua.*: *Der Aufschwung der europäischen Partisanenbewegung in den letzten Jahren des zweiten Weltkrieges* [Az európai partizánmozgalom fellendülése a második világháború utolsó éveiben]. Megjelent: *ZfG* 1966. 1. sz., 92. és köv.

Összefoglaló jellegű L. Einicke írása, melynek címe: „Die antifaschistische Bewegung und der Befreiungskampf der Völker als wichtige Faktoren für die Niederlage des deutschen Imperialismus im zweiten Weltkrieg”.⁵⁸

Az egyes délkelet-európai országokkal foglalkozó nagyszámú publikáció bemutatja, hogy ezeknek az országoknak antifasiszta felszabadítási harcában miként tükröződnek az alapvető törvényszerűségek.

Jugoszlávia népi felszabadító harcával foglalkozik V. Strugar „Der jugoslawische Volksbefreiungskrieg 1941 bis 1945”⁵⁹ c. kétkötetes munkája. Nyomós bizonyítékot adó kutatási anyag alapján ismerteti a szerző az ellenállási harc útját Jugoszláviában, amely Délkelet-Európában elsőként esett katonai agresszió áldozatul — kezdve a németbarát Cvetković-kormánynak az erős, demokratikus tömegmozgalom hatására bekövetkezett bukásán, folytatva azzal a kísérlettel, hogy a támadóval a határon szembeszálljanak, majd az első partizáncsoportok 1941-ben történt megalakulásával, a megszállókkal vívott számos ütközettel, egészen a népi felszabadító hadsereg végleges győzelméig. Nagy segítséget nyújt az a részletes, szinkronoptikus összefoglalás, amely a könyv második kötetében felöleli az 1941—45 évek felszabadítási harcainak minden eseményét, bőségesen közöl térképeket és vázlatokat.

P. Moraca „Die Völker Jugoslawiens im zweiten Weltkrieg”⁶⁰ c. tanulmányában a jugoszláv felszabadítási harcokat az ország számos, bonyolult társadalmi ellentmondásainak egyikéből kiindulva az uralkodó osztályok és a különböző nemzetiségű tömegek összeütközésének aspektusából vizsgálja. Bebizonyítja, hogy a jugoszláv burzsoázia képtelen volt az állam nemzeti függetlenségét megőrizni. A belső ellentmondásoktól gyengítve, a hadsereg és az államapparátus vezetőinek árulása, valamint az ötödik hadoszlop szervezett tevékenysége következtében Jugoszlávia nem tudott a fasiszta túlerővel szembeszállni. Különösen megnehezítették a felszabadítási harc szervezését az országnak az áprilisi hadjárat után bekövetkezett feldarabolása, az újonnan alakult államgépezet „uralkodói”, akik quislingekként hódoltak a német fasizmusnak, és végül az elmenekült király és a kormány emigrációból érkezett követelése, hogy a nép engedelmessédjék az új elnyomóknak.

„Entstehung der Organe der Volksmacht in Jugoslawien im Jahre 1941—42” a címe N. N. Bondar tanulmányának.⁶¹ A Jugoszláv Kommunista Párt vezetésével megalakult partizánkötelékek már 1941 augusztusában szinte egész Nyugat-Szerbiát, Kelet-Szerbia egyes részeit és Hercegovina területének zömét megtisztították a megszálló csapatoktól. Ezeken a területeken már túlnyomórészt a partizánkötelékek vezetői veszik át a helyi hatalom funkcióit.

Jugoszlávia mellett Görögország is áldozatul esett a németek Délkelet-Európa ellen elkövetett agressziójának. A görög nép ellenállási harca országuk

⁵⁸ L. Einicke: Die antifaschistische Bewegung und der Befreiungskampf der Völker als wichtige Faktoren für die Niederlage des deutschen Imperialismus im zweiten Weltkrieg [Az antifasiszta mozgalom és a népek felszabadító harcai, mint a német imperializmus második világháborús vereségének fontos tényezői]. Megjelent: Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg. I. köt., 192. és köv.

⁵⁹ V. Strugar: Der jugoslawische Volksbefreiungskrieg 1941 bis 1945 [A jugoszláv felszabadító háború 1941—1945]. 2 kötet, Berlin 1969, 338.

⁶⁰ P. Moraca: Die Völker Jugoslawiens im zweiten Weltkrieg [Jugoszlávia népei a második világháborúban]. IV. köt., 273. és köv.

⁶¹ N. N. Bondar: Die Entstehung der Organe der Volksmacht in Jugoslawien im Jahre 1941/42 [A néphatalom szerveinek létrejötte Jugoszláviában 1941/42]. Megjelent: Sowjetwissenschaft. Gesellschaftswissenschaftliche Beiträge. 1956. 6. sz., 748. és köv.

megtámadásának napján kezdődött. A görög ellenállásnak az ország monarchofasiszta diktatúrájából eredő sajátosságaival foglalkozik „Der Beitrag des griechischen Volkes zum antifaschistischen Befreiungskampf” c. tanulmányában P. Mawromatis.⁶²

Görögország Kommunista Pártjának ebben az időszakban vívott harcait választotta Z. Zografos „Über den nationalen Kampf des griechischen Volkes” c. tanulmánya tárgyául. Az illegalitásban működő KP a fasiszta diktatúra szétzúzását és az ország szabadságának kivívását tekintette fő feladatának, ugyanakkor, a lehetőségek szabta keretek között, megszervezte a nemzeti függetlenség védelmét.⁶³

Az EAM görög felszabadítási frontban tömörült néptömegek és az ELAS görög felszabadítási hadsereg hősieis harcaival foglalkozik K. Dalianis „Der nationale antifaschistische Widerstandskampf des griechischen Volkes 1941 bis 1944” c. munkája. Az antifasiszta felszabadítási mozgalom ebben az országban is átnőtt a népi demokratikus forradalomba, de az angol imperializmus beavatkozása végül is megakadályozta, hogy a néptömegek sikerre vigyék forradalmukat. A szerző összefogott áttekintést ad a görög népnek a második világháború idején folytatott harcáról, és megállapításait alig ismert, vagy eddig teljesen ismeretlen dokumentumokkal támasztja alá.⁶⁴

G. Koch disszertációjának központi témája: a német antifasiszta mozgalom a görög felszabadítási frontban a második világháború idején.⁶⁵ Az „Antifaschistisches Komitee deutscher Soldaten »Freies Deutschland«” (AKFD) görögországi megalakulását és tevékenységét vizsgálja. A szerző azt bizonyítja, hogy a görögországi német antifasiszta harci mozgalom nemcsak része, hanem egyben integráló eleme is volt a Hitler-ellenes koalíciónak, az agresszor és a belső reakció ellen küzdő népmozgalomnak. Ezeknek a fejleményeknek korai, kezdeti szakaszával foglalkozik a szerző W. Schumannal közösen írt tanulmánya.⁶⁶

Ezzel a tematikával foglalkozik K. Kritsikis tanulmánya is, melynek címe „Der Anteil deutscher Antifaschisten am Widerstandskampf des griechischen Volkes im zweiten Weltkrieg (Das AKFD und die illegale Organisation im Festungs—Infanteriebataillon—XXI./999).”⁶⁷ Méltatja a német antifasiszta ellenállók szerepét a görög népi felszabadítási harcban, és kiterjeszti kutatásait a görögországi német katonák antifasiszta bizottságának (AKFD) tevékenységén

⁶² P. Mawromatis: Der Beitrag des griechischen Volkes zum antifaschistischen Befreiungskampf [A görög nép része a felszabadító harcban]. Megjelent: Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg, IV. köt., 245. és köv.

⁶³ Z. Zografos: Über den nationalen Kampf des griechischen Volkes [A görög nép nemzeti harcáról]. Megjelent: uo., 267. és köv.

⁶⁴ K. Dalianis: Der nationale antifaschistische Widerstandskampf des griechischen Volkes 1941—44 [A görög nép nemzeti antifasiszta ellenállási harca 1941—44]. Megjelent: Jahrbuch für Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas, X. köt., 77. és köv.

⁶⁵ G. Koch: Die deutsche antifaschistische Bewegung im griechischen Widerstand während des zweiten Weltkrieges [Német antifasiszta mozgalom a görög ellenállásban a második világháború idején]. Böls. disszertáció. Erfurt, Pädagogische Hochschule, 1972. 141 és 101 MS.

⁶⁶ G. Koch—W. Schumann: Deutsche Antifaschisten im griechischen Widerstandskampf [Német antifasiszták a görög ellenállási harcban]. Megjelent: Bulletin zweiter Weltkrieg, 1969. 3. sz., 14. és köv.

⁶⁷ K. Kritsikis: Der Anteil deutscher Antifaschisten am Widerstandskampf des griechischen Volkes im zweiten Weltkrieg (Das AKFD und die illegale Organisation im Festungs-Infanterie-Bataillon XXI/999) [A német antifasiszták részvétele a görög nép ellenállási harcában a második világháború idején (Az AKFD és a XXI/999 várgyalogsági zászlóaljban működő illegális szervezet)]. Böls. disszertáció, Rostock, Universität, 1970, 248 MS.

túl a XXI./999 várgyalogsági-zászlóalj szervezetére is. A két szervezet egyaránt teljesítette antifasiszta-hazafias kötelességét a német és a görög nép iránt, és ezzel egyben a harc iránt, amelyben a Hitler-ellenes koalíció élén a Szovjetunió állt. A görög ellenállási harc 1940 október—1941 májusi kezdeti szakaszát külön tanulmányában tárgyalja a szerző.⁶⁸

Albánia népe a fasiszmus két fő képviselője: Olasz- és Németország ellen vívta harcát. Az olasz megszállók négyéves uralma és 1943 szeptembere után a német fasiszmus elnyomása idején az Albán Kommunista Párt egységes nemzeti Felszabadítási Frontot hozott létre, amely eredményesen harcolt a fasiszta hódítók ellen. Ennek a kis balkáni országnak a győzelemig folytatott önfeláldozó küzdelmeit írja meg J. Sota „Der nationale Befreiungskampf des albanischen Volkes gegen die faschistischen Okkupanten”.⁶⁹

A bolgár nép fegyveres harcát tárgyalja a „Bulgariens Volk im Widerstand 1941 bis 1944”⁷⁰ című forráskiadvány. A 146 dokumentum csoportosítása a történelmi periódusokat tükrözi: az ellenállás és a fegyveres népi háború (1941 június—1943 január), a népi felszabadító hadsereg felépítése (1943 febr. —1944 május) és a felkelés előkészítése és kirobbantása (1944 május — 1944 szeptember 9.). A dokumentumok azt bizonyítják, hogy a bolgár nép ellenállási harca és népi demokratikus forradalma egyetemes, mindent átfogó forradalmi mozgalom volt.

Ez a munka adott ösztönzést E. Wolfgramm „Bemerkungen zur bulgarischen Widerstandsbewegung” c. írásához, amelyben a bolgár ellenállási harc példájából kiindulva módszerbeli és módszertani jellegű szempontokra hívja fel a figyelmet.⁷¹ Az egyes országok ellenállási harcainak összehasonlító módszer alkalmazásával való vizsgálata differenciáltabb, a sajtóságokat jobban érzékeltető eredményhez vezet, ugyanakkor e harcok közös, általános vonatkozásait is kiemelő szemléletet tesz lehetővé.

W. Bozinov „Der Kampf des bulgarischen Volkes gegen den Eintritt Bulgariens in den Dreimächtepakt und die verräterische Politik der bulgarischen Bourgeoisie in der Zeit des zweiten Weltkrieges” című munkájában mutatja be a néptömegek immanens érdekellentétét az uralkodó burzsoáziával és a monarchiával szemben, valamint a népnek Bulgária nemzeti érdekeiért folytatott harcát.⁷² Bulgária Kommunista Pártja politikájában arra törekedett, hogy a bolgár fasiszta klikket elszigetelje, és megbuktassa a kormányt.

⁶⁸ *Ua.*: Zur Geschichte der ersten Phase des griechischen Widerstandskampfes (vom Oktober 1940 bis Mai 1941) [A görög ellenállási harc első szakaszának történetéhez (1940 októberétől 1941 májusáig)]. Megjelent: Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg, IV. köt., 255. és köv.

⁶⁹ *J. Sota*: Der nationale Befreiungskampf des albanischen Volkes gegen die faschistischen Okkupanten [Az albán nép nemzeti felszabadítási harca a fasiszta megszállók ellen]. Megjelent: *uo.*, 305. és köv.

⁷⁰ *Bulgariens Volk im Widerstand 1941—1944. Eine Dokumentation über den bewaffneten Kampf gegen den Faschismus* [Bulgária népe az ellenállásban 1941—1944. Dokumentáció a fasiszmus elleni fegyveres harcról]. Kiad. *P. Georgiev—B. Spiru*, Berlin 1962, 413.

⁷¹ *E. Wolfgramm*: Bemerkungen zur bulgarischen Widerstandsbewegung [Megjegyzések a bolgár ellenállási mozgalomhoz]. Megjelent: Jahrbuch für Geschichte der UdSSR und der volksdemokratischen Länder Europas, VIII. köt., Berlin 1964, 505. és köv.

⁷² *W. Bozinov*: Der Kampf des bulgarischen Volkes gegen den Eintritt Bulgariens in den Dreimächtepakt und die verräterische Politik der bulgarischen Bourgeoisie in der Zeit des zweiten Weltkrieges [A bolgár nép harca Bulgáriának a háromhatalmi paktumhoz való csatlakozása ellen és a bolgár burzsoázia áruló politikája a második világháború idején]. Megjelent: Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg, III. köt., 407. és köv.

N. Gornenski több munkájában írja le Bulgária Kommunista Pártjának kimagasló szerepét abban az időszakban, mikor a hitleri Németországnak a Szovjetunió elleni támadását követően a nép fegyveres harcának élére állt; ezek közül megemlítjük „Über die antifaschistische Widerstandsbewegung und den bewaffneten Kampf in Bulgarien 1941 bis 1944” c. írását.⁷³ A Bolgár Kommunista Párt már a Szovjetunió ellen indított támadás első napján meghirdette a fasizmus elleni engesztelhetetlen harcot, és céljául tűzte annak a német tervnek a megghiúsítását, hogy Bulgáriát Németország ellátási és hadi támaszpontjaként használják.

J. Kinoff „Der Beitrag der bulgarschen Volksarmee zur Zerschlagung des faschistischen Deutschland” c. tanulmánya ismerteti, milyen következetesen folytatta a Bolgár Kommunista Párt a német fasizmus megsemmisítésére irányuló harcát 1944. szept. 9-e után is.⁷⁴ A hitleri fasizmus szétzúzásaért folyó további harcot az ország szabadságának és nemzeti függetlenségének megvédése, és ezzel a nemzeti integritás biztosítása tette szükségessé.

Mint Bulgária uralkodó körei, úgy indultak el ugyanezek az erők Romániában is — élükön a királlyal — a fasizmus útján. De ebben az országban is a néptömegek ellenállásába ütköztek az ország vezető köreinek és a Hitler-fasisztáknak célkitűzései. Az illegalitásba kényszerített Román Kommunista Párt kiáltványa már a hitleri csapatok romániai bevonulásának első napján az egész lakosságot harcra hívta a megszállók ellen. A Román Kommunista Párt további harcának útja elvezet az 1944. augusztus 23-i fegyveres felkelés előkészítéséhez és megvalósításához. A fejlődésnek ezt a vonalát írja le Gh. Matei „Die Hitlerpolitik in Rumänien und der Kampf des rumänischen Volkes für den Sturz der faschistischen Regierung und gegen das Hitlerregime” c. dolgozatában.⁷⁵

P. Constantinescu-Iasi kutatásának középpontjában az 1944. augusztus 23-ának eseményei állnak.⁷⁶ A Kommunista Párt, hogy megóvja a román népet a pusztulástól, kitzte az elérendő célokat: a katonai-fasiszta diktatúra megdöntése, demokratikus kormányzat létrehozása, elérni, hogy Románia lépjen ki a Szovjetunió ellen folyó háborúból és csatlakozzék a Hitler-ellenes koalícióhoz.

„Der Beitrag des rumänischen Volkes zum antifaschistischen Widerstandskampf in den Jahren 1944—1945”⁷⁷ c. munkájában M. Roller azt elemzi, milyen

⁷³ N. Gornenski: Über die antifaschistische Widerstandsbewegung und den bewaffneten Kampf in Bulgarien 1941—1944 [A bulgáriai antifasiszta ellenállási mozgalomról és a fegyveres harcról 1941—44]. Megjelent: ZfG 1958. 5. sz., 1069. és köv.; *Ua.*: Die Bedeutung des bewaffneten Kampfes des bulgarischen Volkes unter der Leitung der Kommunistischen Partei Bulgariens zur Vereitelung des Planes der deutschen Imperialisten, Bulgarien in den Jahren 1941—44 als Versorgungs- und Kriegsbasis auszunutzen [A bolgár népnek a Bolgár Kommunista Párt vezetésével folytatott fegyveres harcának jelentősége, amely arra irányult, hogy megakadályozza a német imperialisták olyan irányú tervét, hogy Bulgáriát 1941/44-ben ellátási és haditámaszpontként használják fel]. Megjelent: Der deutsche Imperialismus und der zweite Weltkrieg, IV. köt., 333. és köv.

⁷⁴ J. Kinov: Der Beitrag der bulgarischen Volksarmee zur Zerschlagung des faschistischen Deutschland [A bolgár néphadsereg része a fasiszta Németország szétzúzásában]. Megjelent: *uo.*, 337. és köv.

⁷⁵ Gh. Matei: Die Hitlerpolitik in Rumänien und der Kampf des rumänischen Volkes für den Sturz der faschistischen Regierung und gegen das Hitlerregime [Hitler politikája Romániában és a román nép harca a fasiszta uralom megdöntéséért és Hitler uralma ellen]. Megjelent: *uo.*, 349. és köv.

⁷⁶ P. Constantinescu: Der bewaffnete Aufstand vom 23. August 1944 [Az 1944 augusztus 23-i fegyveres felkelés]. Megjelent: *uo.* 349. és köv.

⁷⁷ M. Roller: Der Beitrag des rumänischen Volkes zum antifaschistischen Widerstandskampf in den Jahren 1944—45 [A román nép részvétele a fegyveres ellenállási harcban 1944/45-ben]. Megjelent: Probleme der Geschichte des zweiten Weltkrieges, 477. és köv.

része volt a román népnek az 1944. augusztus 23-i sikeres felkeléstől a hitleri fasizmus végleges szétzúzásáig tartó antifasiszta ellenállási harcban.

„Über den Charakter der antifaschistischen Bewegung in Ungarn zur Zeit des zweiten Weltkrieges” c. írásában J. Almási a magyarországi ellenállási harc sajátos problémáival foglalkozik. Már a Szovjetunió elleni támadás idején, 1941-ben kezd kibontakozni az illegális Népfront, amely Magyarország 1944 márciusában bekövetkezett német megszállását követően fejlődött ki teljes mértékben.⁷⁸

⁷⁸ J. Almási: Über den Charakter der antifaschistischen Bewegung in Ungarn zur Zeit des zweiten Weltkrieges [A magyarországi antifasiszta mozgalom jellege a második világháború idején]. Megjelent: Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, 1965. 2—3. sz., 371. és köv.